

Az USA katonai költségvetési rendszere és az 1973/74 évi komplex katonai költségvetési programok

Dr. Nagy Tibor
tanszékvezető egyetemi tanár, kandidátus

„Si vis pacem, para bellum.” — Ha békét akarsz, készülj a háborúra. Így hangzik ez a híres mondás, amelyik az ókor egyik leghatalmasabb népének történelméből és annak tapasztalatából született. A középkor és a kapitalizmus államai évszázadokon át tetszetős és támadhatatlan politikai tételként hirdették, de tanulságos emlékeztetni arra, hogy menten feladták, ha már kellően felkészültek és a legkülönbélebb célok érdekében okot találtak a békeállapot felszámolására. A modern imperializmus legnagyobb állama: az USA, katonapolitikájának kifelé deklarált képletébe a „bellum” (háború) helyébe a „deterrent” (elrettető erő) követelményét illesztette. Ennek szükséges fokát gyakorlatilag nehéz bizonyítani, az ilyen igény politikai oldalának és gazdasági nyomatókának érvényesítése pedig egyenesen a tőkés uralkodóosztály érdekében áll. Így a „deterrent” lett az amerikai militarista közgazdaság alapeszméje, hangoztatott főcélja és relatív előrelendítő tényezője is. Ebben lehet röviden összefoglalni az USA katonai-pénzügyi helyzetéről készített mostani tanulmányok következtetéseit.¹

Az USA katonai-közgazdasági rendszerének fejlődése és pénzügyi programjai a gyakorlati politika szempontjából is figyelmet érdemelnek és igénylik azok szakadatlan szemmel tartását más államok részéről. A világtörténelem további alakulása szempontjából nem közömbös, hogy ez a hatalmas gépezet hogyan fejlődik, milyen készenléti állapotban van, fegyvernemei milyen arányúak, hol vannak beruházásainak súlypontjai stb. *Mindezek szakmai elemzése és naprakész beható ismerete teszi lehetővé a megfelelő ellentételek felállítását (katonai ellentervezést stb.), a*

¹ Nem foglalkozunk a katonai kiadások hatásával a gazdasági növekedésre, mert ez behatóbb közgazdasági vizsgálatot igényelne. Nem vitatható azonban, hogy a nagy katonai „fogyasztás” a polgári rendeltetésű javakkal való ellátásban korlátozó tényező. Emellett még más tényezőket is kellene vizsgálni (pl. a foglalkoztatottságot, a katonai kutatás-fejlesztés polgári célú hasznosítását stb.) a közgazdasági oldal eredményes értékelése végett.

szocialista államok reális katonapolitikájának meghatározását, ezzel összefüggésben a honvédelem közgazdasági alapjainak kialakítását, a fejlesztési programok kitűzését, ezek összehangolását a hazai népgazdaságokkal és a Varsói Szerződés államainak összesített katonai potenciáljával.

I. Az amerikai költségvetési rendszer

Ebben a tanulmányban az USA komplex katonai-pénzügyi programjait vizsgáljuk meg az 1972/73. és 1973/74. évi adatok részbeni összehasonlításával. (Az USA-ban a költségvetési év július hó 1-vel kezdődik.) A komplexitás azt jelenti, hogy katonai célú előirányzatokat nemcsak a szigorú értelemben vett honvédelmi költségvetés keretében kell keresni, hanem ezek jelentkeznek más költségvetési tagozat keretében is, így pl. az atomenergia- és űrkutatási intézmények előirányzataiban, továbbá más hatóságok speciális költségvetési alapjaiban. Az elszórtág oka részben az, hogy ezek a katonai kiadások más technikai célú kutatási-fejlesztési programokkal is kapcsolatban vannak és így irányító-tervező hatóságuk nem kizárólag a hadügyminisztérium. Ezenkívül ilyen módon belpolitikai szempontból tetszetősebbnek is tűnik a katonai tételek alacsonyabb szintű kimutatása. Ezen túl bizonyos tételek — viszonylag nem nagy számban — az amerikai állambiztonság, felderítés és esetleges szükségállapot bekövetkezésével kapcsolatban, illetőleg céljai miatt titkosan kezelendők.

Az USA föderatív állam, amelyben a szövetségi kormánynak és az 50 szövetségi államnak saját költségvetése van. A hadügyi kiadások — elenyésző tételek kivételével, mint pl. a Nemzeti Gárda alkalmi igénybevételével összefüggő kiadások — a szövetségi kormány előirányzatában szerepelnek. Ezt azért kell figyelembe venni, mert az USA elnöke által a kongresszus elé bocsátott költségvetési tervezet csak a kormány programjait tartalmazza és így ennek végösszegéhez kell hasonlítani a katonai előirányzatokat. A szövetségi államok összes költségvetése a szövetségi kormány előirányzatának kb. 40⁰/₀-át teszi ki². Nem térünk ki a költségvetés bevételi oldalának kimutatására, csupán jelezzük, hogy az USA-ban külön törvény szabályozza a szövetségi államok részéről igénybe vehető adók nemeit és a részesedést, továbbá a szövetségi kormány költségvetéséből részükre juttatandó kulturális, egészségügyi stb. célokra szolgáló szubvenciók és más államsegélyek (grants) kereteit. Ezzel szemben a központi költségvetés intézményeinek jogukban áll működési bevételeket is beszedni és felhasználni, ami csökkenti az összköltségvetési bevételekből részükre juttatandó hitel mértékét.

Közgazdasági szempontból nyilvánvaló, hogy nem elegendő csupán az állami költségvetés és a katonai költségvetés egymáshoz viszonyított arányait vizsgálni. Általában az a tendencia, hogy az abszolút összegek emelkednek, de a hadiköltségvetések volumene is növekszik különféle tényezők hatására. Az amerikai katonapolitika megítélése szempontjából tehát nem az arányok értékelése lehet a döntő, hanem a költségvetés belső

² Összehasonlításul: a Szovjetunió állami költségvetése az egész államterület kiadásait és bevételeit összesíti; 1973 évben 181,6 milliárd az összkiadás, amelyből 17,9 milliárd a honvédelemre jutó keret rész; lásd Pravda, 1972. dec. 20-i, 355. számában megjelent költségvetési törvény adatait.

tételeinek értékelése, így pl. a kiadások fajai, a konkrét programok, ezek arányai, illetőleg változásai. Ezeken keresztül lehet lemérni az amerikai hadsereg erejét, gyakorlatilag ezek a leghasználhatóbb mutatók a külföldi katonai szakemberek számára. A költségvetés tételdzsungelében azonban nehéz eligazodni, mert ismerni kell az új amerikai rendszert, valamint a hadügyi költségvetés különleges szerkezetét és kapcsolódását a többi állami pénzügyi programhoz.

A bevezetőben jeleztük, hogy a komplex katonai költségvetési programokat mutatjuk be. A program, mint új pénzügyi szakmai kategória, külön vizsgálatot igényel, mert ez került a költségvetési tervezés és általában az egész költségvetési eljárás központjába. Az USA-ban a kialakult alkotmányos gyakorlat szerint minden minisztérium költségvetését, így a hadügyét is külön törvény erősíti meg (tehát a törvény jelölése: „Department of Defense, Appropriation Act, 1974). Ezekben terjedelmesen felsorolják a finanszírozási célokat, jelzik a felhasználható kereteket, és hivatkoznak a többi érintett, illetve végrehajtandó törvényre, illetőleg más jogforrásra, amelyek a programokat eredetileg beállították.

Az USA állami költségvetésében, eltérően a hagyományos „kontinentális” rendszertől, nemcsak természetük szerint sorolják fel a kiadásokat és illesztik azokat az érdekelt intézmények költségvetési kereteibe, hanem programokat sorakoztatnak fel fontossági sorrendben és közgazdasági folyamatok szerint is kategorizálva. Így tehát a költségvetés a programok összessége, illetőleg egy költségvetési év kiadási összege tartalmazza a már régebben futó programok, valamint a szóbanforgó évben kezdődő új programok költségvetési évre vonatkozó kiadásait.

Ezek szerint tehát a törvényhozás minden évben tulajdonképpen kétféle költségvetési keretet rögzít — mint ez a törvényből és mellékleteiből is kitűnik. A minisztériumok által megállapított programok összes költségvetéseit jóváhagyják (ez a „budget authority” — tehát a felhatalmazás — összege), ugyanekkor meghatározzák azt, hogy ebből mennyi költhető el a szóbanforgó évben (outlay — tehát a ténylegesen kifizethető, elkölthető összeg). A felhatalmazási keret és a kiadási keret szükségképpen eltérhetnek egymástól, mert a programok rendszerint több évre húzódnak át, illetőleg az előző programok kihatásai a szóbanforgó évben még jelentkezhetnek. Mindezt azért kell figyelembe venni a hadügyi költségvetés vizsgálatánál is, mert *nem elegendő csupán a kiadási tételeket „felismerni” és értékelni a hozzá kapcsoló kiadási összeget, hanem ki kell kutatni, hogy az milyen időre szóló és milyen volumenű program része.* Ezzel a gondolkodásmóddal lehet nyomon követni az ilyen rendszert alkalmazó hadiköltségvetések „titkait” és reálisan értékelni az azokban bekövetkező változásokat.

Szükségesnek tartjuk fentieket az 1973/74. évi költségvetési tervezet adatai alapján konkretizálni.

Az 1973/74. évi költségvetési felhatalmazás végösszege: 288 md. (Ez tehát tartalmazza az új programok költségeit, illetőleg az állandóan vizsgálatérő, folyamatos programok kihatását.) Ezt figyelembe véve az 1974. évben 173,9 milliárdot lehet elkölteni, viszont az előző években már törvénybe iktatott felhatalmazás mögötti programokból még nem használtak fel 298,5 milliárdot, amelyből a törvényhozás mostani rendelkezése sze-

rint 94,8 milliárdot kell igénybe venni. Az 1974. évi ténylegesen teljesíthető kiadás (outlay) tehát 268,7 milliárd (173,9 + 94,8). Az 1974. évi új programból a következő évekre áthúzódik tehát 114,1 milliárd, ez viszont a következő évekre még fölhasználható, régebbi felhatalmazások megmaradt összegével (191,6) 305,7 milliárdra duzzad. Ez a meglehetősen komplikált rendszer teszi nehezzé az áttekintést, de lehetőséget ad a programok részbeni eltitkolására is; az igazság az, hogy ezeket még az amerikai képviselőház sem tudja pontosan áttekinteni (ezt amerikai szakemberek állítják).

II. A katonai kiadások a költségvetés kereteiben

Nixon elnök az 1973. január 29-én előterjesztett és július hó 1-én hatályba lépett költségvetéssel kapcsolatban nemcsak az előző évi adatokkal közölt összehasonlítást, hanem — először az USA pénzügyi történetében — az 1975. évi perspektívát is jelezte. Ez nem azt jelenti, hogy az USA-ban tervegazdálkodás lenne, hanem azt, hogy az elnök a jelenlegi intézkedéseket az inflációellenes harc szempontjából is indokoltnak kívánja elfogadtatni és ezért az 1975. évi pénzügyi „perspektíva” főbb adatai is nyilvánosságra kerültek. Ebben reálisnak tarthatjuk azokat a részeket, amelyek már az előző években elfogadott programokra támaszkodnak, tehát azok finansiális kihatásai. A törvényhozásnak így lehetőségében áll majd a jövődő felhatalmazás és teljesíthető kiadás végösszegeit is áttekinteni, amelyek keretében szerepelnek a „nemzetvédelmi” kiadások is. Az adatokból kitűnik, hogy a költségek emelkednek, amely mögött nem hihető, hogy csupán az inflatórikus hatással számoltak. Ismerni kell az 1975. évi program számai mögötti katonapolitikai koncepciókat, tekintettel arra, hogy az 1974. évben több katonai program (pl. legutóbbi a délkelet-ázsiai) erős leszűkítése várható. Az alábbi táblázat a szövetségi kormány költségvetése mellett csupán a katonai kiadásokat tünteti fel:

		Milliárd dollár		
		1973	1974	1975
Törvényhozási felhatalmazás összege		280,4	288	313,5
Teljesíthető kiadás		249,8	268,7	288
Nemzetvédelmi kiadás	felhatalmazás összege	81,7	87,3	91,9
	kiadás	76,4	81,1	85,5

1. táblázat

A „nemzetvédelmi kiadás” az amerikai törvényhozás és katonapolitika terminus technikus. Gyakorlatilag komplex katonai programok kihatását jelenti; az amerikai politika ismeretében állíthatjuk, hogy a nemzetvédelmi meghatározást inkább a „hadügyi” fedi. A kongresszu elé terjesztett tervezetek anyagából kitűnik, hogy a katonai kiadások keretében

számolják el a külföldi katonai segélyeket és az atomenergiaügy költségeinek egy részét is. Az atomenergia békés felhasználása mellett annak stratégiai vonatkozásai tehát kellő nyomatékkal szerepelnek.

	Milliárd dollár		
	1973	1974	1974
	kiadás		felhatalmazás
Nemzetvédelmi kiadások	74 200	78 200	83 481
Katonai segély	600	800	1 664
Atomenergia	2 194	2 374	2 429
Egyéb katonai jellegű tevékenység	192	83	91
Levonandó kiegyenlítő tételek	— 751	— 382	— 382
Összesen:	76 435	81 074	87 303

2. táblázat

Az 1973. és 1974. évi nemzetvédelmi kiadások fenti táblázat szerinti első két tételének közgazdasági szempontból való vizsgálata (3. táblázat) mutatja azt, hogy a személyi kiadások magasak, az összköltség keretében azonban — hasonlóan a működési költségekhez és beruházásokhoz — törekszenek állandó arányok fenntartására. Ez az értékelés elsősorban általános közgazdasági szempontból hasznosítható, illetőleg ebből lehet következtetni arra, hogy a közületi fogyasztából a nemzetvédelem milyen értéket „köt le”. Tulajdonképpen ezek az adatok azok, amelyek alapján az amerikai törvényhozás értékítéleteket alkot a hadügyi költségekről, mert a következőkben tárgyalt PPBS rendszer már összekuszálja és a laikusok felé felismerhetetlenné teszi a szálat.

A hadügyminisztérium előirányzott kiadásai (milliárd dollár)

	1973	1974	⁰ ₀ -ban 1973 és 1974
A) Személyi kiadások	41,8	43,9	56
B) Működési költségek	11,2	11,5	15
C) Beruházás (beszerzés, kutatás, fejlesztés stb.)	21,8	23,6	29
Összesen:	74,8	79,0	100 ⁰ ₀

3. táblázat

III. A katonai PPBS-programköltségvetés

Az előbbieken még nem konkretizáltuk a programköltségvetés fogalmát, pedig ez a lényege és a lelke az új amerikai állampénzügyi szer-

kozetnek. Ennek ismeretében lehet eligazodni a katonai költségvetés útvesztőiben és abban értékeléseket végezni. A PPBS (Planning Programming Budgeting System) tervszerű programozott költségvetési rendszer, amely új szerkezetet, módszert és gondolkodásmódot vezetett be az USA-ban és már több európai állam követi ugyanezt az utat. Már ezért is érdemes a programköltségvetés lényegével megismerkedni.³

1961-ben McNamara, aki akkor hadügyminiszter volt, a *Pentagon intézményeinél bevezette a PPBS rendszert*. Már előbb, kb. egy évtizeddel a Rand Corporationnál kísérleteket végeztek ezzel s az eredményekre tekintettel Johnson elnök 1965-ben elrendelte kötelező alkalmazását a szövetségi kormány valamennyi intézményénél.

A rendszer lényege az, hogy szakít a hagyományos költségvetési gyakorlattal, s az állami kiadásokat nem a szervekhez osztja be, hanem azokat programok szerint csoportosítja. (Így tehát elképzelhető, hogy egy program költségeit több minisztérium is finanszírozza.) Ugyanakkor a PPBS szakít az éves költségvetési szemlélettel, mert a programok több évig is eltarthatnak. Ezek szerint tehát meg kell állapítani egy program teljes költségeit, illetőleg az elérendő célt és kiválasztani azt a közgazdasági-technikai módszert, amellyel a cél a legkisebb kiadásokkal elérhető. (Ezt jelenti a PPBS a hadügyminisztérium keretében.) Ugyanakkor a program a politikai és szakmai döntések integrálását feltételezi, ami témánk szempontjából azt jelenti, hogy a hadügyi cél kijelölése is politikai folyamat eredménye. Még tágabb értelemben: a PPBS arra is célt vesz, hogy adott költségekkel minél nagyobb hatékonyságot érjenek el, ami azt feltételezi, hogy közgazdasági variánsokat kell kidolgozni, számításokat végezni és nem feltétlenül a legolcsóbb megoldást választani, hanem azt, amelyik hatékonyság, eredményesség szempontjából a legcélravezetőbb. A rendszer azt feltételezi, hogy a gazdálkodó szerveknek nagyobb szabadságuk legyen a rendelkezésre bocsátott keretek felhasználásában. Az általunk később megjelölt pramelemek (kiadási klasszifikációk) így csak iránymutatók és azoktól a cél érdekében szabadon el lehet térni. (Az elszámolásnál, a kiadások igazolásánál — belégelésénél — azonban kötelező használatuk, mert e nélkül nem lehetne pénzügyi revíziót végezni.)

A katonai programokat tehát ki kell dolgozni és jóvá kell hagyni, de ezeket nem szükséges minden évben újból felülvizsgálni, csak az esetleges változásokat kell (+ —) figyelembe venni. Ugyanakkor a PPBS rendszer szakít azzal a hagyományos gyakorlattal is, hogy a költségvetésbe már egyszer (régebben) bekerült intézményt „örökéletűnek” kell tekinteni, tehát bátran alkalmazza a nulla-bázisról való elindítást, azaz megszüntetnek programokat, ezzel kapcsolatban intézményeket s újabbakat indítanak be, ha ez politikai és közgazdasági szempontból indokolt. Az USA-ban a *PPBS alkalmazására alapos kiképzésben részesítik a katonai pénzügyi és hadtáp személyzetet*, mert ők gyűjtik össze a jelen és jövő költségeire vonatkozó információkat és készítik elő a döntéshozatalt. Természetesen a katonapolitika kidolgozóitól származik az indítóeszme a

³ 1. Szántó Anikó — Borbély László: A PPBS — programköltségvetés. Pénzügyi Szemle, 1971. 3. szám.

programok létesítésére, a meglévő programkeretek bővítésére. A rendszer nem állandó, hanem állandóan változásban van, mint erre példa a programok „finomítása” is a hadügyi költségvetésben.

A továbbiakban ismertetjük az 1973/74. évi katonai célokat és azok költségvetési nyomatékát; szükséges azonban még ez előtt a programstruktúra felépítését is bemutatni. Ehhez még egy Code-jelzőszámú rendszer is tartozik, amely a tervezésénél, gépi adatfeldolgozásnál, számvitel-nél és a számlarendszernél is irányadó. (Ezt most nem ismertetjük.)

Programstruktúrában (amely tehát közgazdasági-pénzügyi gyűjtőfogalom) az egyes kormánytevékenységek mint pl. nemzetvédelem, közoktatás stb. a nagy egységek, amelyeket általában *programnak* nevezünk. Például ilyen a nemzetvédelmi minisztérium „összesített programja”. (4. táblázat)

A hadügyminisztérium költségvetési programja

Programelemek	Költségvetési felhatalmazás összege (előirányzott)	
	1973	1974
	milliárd dollár	
1. Stratégiai erők	7,4	7,4
2. Általános katonai célok	25,7	26,4
3. Távközlés, hírszerzés	5,7	6,0
4. Tengeri és légi szállítás	0,9	0,8
5. Nemzeti Gárda és tartalékerők	4,0	4,4
6. Kutatás és fejlesztés	6,5	7,4
7. Központi anyagellátás és fenntartás	8,7	8,4
8. Kiképzés, egészségügyi és egyéb tevékenység	16,4	18,2
9. Igazgatás és kapcsolódó feladatok	1,7	1,7
10. Más nemzetek támogatása	2,9	2,9
Felhatalmazás összesen	80,0	83,7
Levonás (előző évi alapok és kiegyenlítő tételek)	— 2,2	— 0,2
Költségvetési felhatalmazás összege:	77,8	83,5

4. táblázat

Megjegyzés: A kivetített végösszeg nem tartalmazza az ún. katonai segélyprogramot, a 6. sz. program pedig a többi programhoz kapcsolódó termelési költségeket.

A programon belül szerepelnek a *programkategóriák*, amelyek a közgazdasági tevékenység főirányai szerint csoportosítják a költségeket, illetőleg kötelezettségeket. (Pl. személyi kiadások, működés-fenntartás, beszerzés stb.) A *programalkategóriák* már a fegyvernemek gazdasági feladatai (pl. haditengerészet fegyverbeszerzése) szerint sorolják fel a célo-

kat; ezek összesített végösszegét még a katonai tevékenység szerinti *programelemek* bontásában (pl. ballisztikus rakéták) is megadja a költségvetés. A programelemek végösszegét a *kiadási osztályozási csoportok* szerint is felbontják (object classification), amelyeknek az operatív gazdálkodás és ellenőrzés szempontjából van jelentősége. (5. táblázat.) A programelemek nem feltétlenül egyformák minden alkategóriában, de a kiadási osztályozás az egész USA rendszerben állandó és egyforma.

A KATONAI KÖLTSÉGVETÉS KLASSZIFIKÁCIÓJA (1974)

Kiadási és bevételi csoportok

- 10 *Személyi kiadások és juttatások*
 - 11 *béralap*
 - 11.1 állandó béralap
 - 11.3 ideiglenes béralap
 - 11.5 egyéb személyi térítések
 - 11.7 kat. személyzet
 - 11.8 spec. személyi szolg. díjazások
 - 12 *díjazások*
 - 12.1 polgári alkalmazottaknak
 - 12.2 katonai személyeknek
 - 13 *állományon kívüliek díjazása*
- 20 *Szerződéses szolgáltatás és ellátás*
 - 21 utazási és személyszállítási költség
 - 22 fuvarozás
 - 23 bérleti díj, távközlés, közművek
 - 24 nyomda és sokszorosítás
 - 25 egyéb szolgáltatás
 - 26 ellátás és anyagköltségek
- 30 *Tőkejavak beszerzése*
 - 31 felszerelés
 - 32 telek és épület
 - 33 beruházás és kölcsönök
- 40 *Kiutalások és rögzített költségek*
 - 41 szubvenciók, támogatások, dotációk
 - 42 biztosítási igények és kártérítés
 - 43 érdekeltségek és osztalékok
 - 44 térítmények

 - 91 nem nyugtázott tételek
 - 96 alapok közötti tételek (levonandó)
 - 99 összes kötelezettség

Összesítve: A költségvetési törvény mellékletét képező hivatalos kormánykiadványban a katonai programkategóriákon belül szerepelnek az alkategóriák és programelemek. Ez utóbbiak összege a teljes direkt program, amely mellett még kimutatják a megtérülő költségeket is.

Igy jön ki a teljes kötelezettség, amelyből levonhatók az elszámolható ún. saját működési bevételek. Ez adja ki a költségvetési felhatalmazás összegét, amelyet még kiigazítanak év elejei és évvégi hozzáadandó és levonandó tételekkel; így jelenik meg végül a program összes kiadása.

IV. Az 1973/74. évi katonai kiadások a programstruktúra keretében⁴

A) Személyi kiadások (programkategória)

1. A költségvetési rendszerekben hagyományosan a személyi kiadások szerepelnek az első helyen — ezt a rendszert követi az USA programköltségvetése is. A személyi kiadások (bérek, fizetések, kiküldetési és ruházati költségek stb.) azonban nem az intézményekhez kapcsolódnak, hanem ez egyes fegyvernemekhez (programalkategóriák) és ezek költségeit osztják fel a 4. sz. táblázatban jelzett programelemek között. Így át lehet tekinteni, hogy pl. a tengerészgyalogság a tengeri és légi szállításban milyen személyi kiadási „súlyal” szerepel (közvetve, a béreken keresztül vissza lehet számolni az átlagos létszámot is). A költségvetési felhatalmazás 1973/74. évre a következő összegeket mutatja. Ez a kb. 2,3 milliós létszámú katonaság személyi kiadásainak végösszege:

hadsereg	7,17 milliárd dollár
haditengerészet	5,29 milliárd dollár
tengerészgyalogság	1,54 milliárd dollár
légierők	6,92 milliárd dollár.

A személyi költségek mind a négy fegyvernemnél 8 programelemre vannak felosztva, kivéve a tengerészgyalogságot, ahol a „stratégiai erők” keretében előirányzat nem szerepel. (A stratégiai erők fogalmába ui. kizárólag csak a támadó és védő légierő és rakétaegységek tartoznak.) Mint említettük, a programelemek összköltségeit a kongresszus által megszavazott felhatalmazás alapján felosztják még a kiadások fajtái szerint is, ez tehát a kiadások nemei szerinti csoportosítás, ami az elszámolások és a személyi kiadások pontos tervezése végett is fontos mutatószám. Közzöljük az 1973. és 1974. évi tervezett átlagos létszámot, amelyből kb. 600 000 fő

⁴ A hadsereg finanszírozása (személyi és dologi) az USA területén az 5 kontinensi katonai kerület parancsnoksága (1. hadsereg: Fort George G. Meade, Md.; 3. hadsereg: Fort McPherson Ga.; 4. hadsereg: Fort Sam Houston, Texas; 5. hadsereg: Fort Sheridan, Chicago; 6. hadsereg: Presidio of San Francisco), továbbá a Washington-i hadseregparancsnokság, valamint az Európában és a Koreában lévő 7. és 8. hadseregparancsnokság pénzügyi és hadtápszolgálatán át bonyolódik. A haderő nagyobb egységei: a hadseregcsoport, amelyben 2—2 hadsereg, ezeken belül 3—3 hadtest van, a hadtest hadosztályainak (kb 8—10 zászlóalj) létszáma 16 000 fő, a deszant alakulatnál 13 000 fő. A flotta keretében mintegy 3 400 hajó üzemel, ezek közül 2 000 állandó operatív hadicélú rendelkezésű. A légierők keretében 14 600 gép szolgál.

tartózkodik külföldön: Európában és más támaszpontokon. Évi 30 milliárdba kerül a katonaság és a támaszpontok fenntartása, ebből 17 milliárd jut Európában a fegyveres erőkre. (Világ gazdaság, 1973. március 21-i, 56. szám.)

KATONAI LÉTSZÁMADATOK
(tervezett átlagos létszám)

	1973	1974
A) Haderő		
tiszt	120 274	114 560
sorkatona	719 670	702 596
kat. akadémia	2 933	4 067
Összesen:	843 877	821 223
B) Haditengerészet		
tiszt	71 918	71 056
sorkatona	506 832	500 738
kadet	4 243	4 243
Összesen:	582 993	576 037
C) Tengerészgyalogság		
tiszt	19 362	19 048
sorkatona	178 266	177 985
Összesen:	197 630	197 033
D) Légierő		
tiszt	119 854	115 785
sorkatona	584 662	562 797
kat. akadémia	4 184	4 184
Összesen:	708 700	682 766
Összesítés (A—D)		
tiszt	331 403	320 449
sorkatona	1 989 432	1 944 116
kat. akadémia	12 360	12 494
Összes létszám:	2 333 200	2 277 059

6. táblázat

2. A katonai költségvetés elkülönített tagozata hasonló rendszerben közli a tartalékerők személyi kiadásait. A fogalom nemcsak az ún. készenléti tartalékokra vonatkozik, hanem a Nemzeti Gárdára is. A készenléti tartalék személyi állománya a mozgósítás pillanatában azonnal fegyverbe állítható és tagjainak a Nemzeti Gárdával együtt évenként általában két hét továbbképzésben (48 vagy 24 kötelező gyakorlatban) kell résztvenniük. A teljes tartalék létszáma 1973-ban 970 052, 1974-ben pedig 993 704, amiből kitűnik, hogy a létszám növekedett — ez valójában „pénzügyi taktikai” ellensúlyozását jelenti az aktív létszám csökkentésének, amelyeket Nixon elnök olyan látványosan jelentett be az 1973/74. évi költségvetési

üzenetében. A költségvetés külön tünteti fel a hadsereg, a haditengerészet, a tengerészgyalogság és a légierők tartalékosainak személyi költségeit (a gyakorlatok alatt juttatott fizetést, ruházati és utazási térítést stb.). A programelemek rendszerezése itt azonban egyszerűbb, mert csupán a tiszti kiképzésben részesülők, valamint az egyéb kategóriák között tesznek különbséget.

A Nemzeti Gárda — speciális fegyveres testület, európai fogalom szerint hasonlít a nemzetőrséghez — kizárólag az amerikai kontinens területén használható fel, mégpedig a szövetségi államok kormányzóinak rendelkezése alapján rendkívüli szükségállapot esetén, illetőleg az USA elnökének rendelkezésére állítható fegyverbe akkor, ha „a szövetségi törvények végrehajtását veszély fenyegeti” vagy ha az államot támadás éri. A Nemzeti Gárda költségvetésének tagozatai a hadsereg és a légierő megosztásában jelentkeznek (további bontás nélkül). Az otthoni Nemzeti Gárda létszámának fele általában a légvédelmi szolgálathoz kerül, kivéve Hawai szigetét, ahol az egész Nemzeti Gárda a légvédelmi parancsnokság alá tartozik.

A teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a nyugdíjas katonai személyzet fizetései — ideértve a hátramaradottak, családtagok részére járó juttatásokat is — a hadügyi költségvetés keretében szerepelnek. Csupán pénzügyi súlyát kívánjuk jelezni: a felhatalmazás összege 1973. évben 4,3, az 1974. évben már 4,7 milliárd dollárt ér el.

B) Működés és fenntartás

Ez alatt a programkategoría alatt az állandó költségeket (day-to day costs) foglalják rendszerbe, mégpedig valamennyi fegyvernem és a tartalékerők működésének dologi költségeit, illetőleg az ezekhez kapcsolódó civil személyzet költségeit (hadianyag, szolgáltatások, pótlások, javítások, szerződéses kötelezettségek kiegyenlítése stb.). Újra elkülönítik az aktív erők és tartalékerők költségvetési igényét. Ezáltal áttekinthetőbb lesz a költségvetés, viszont az is kitűnik, hogy a tartalékerők szükségleteinek finanszírozására nagy gondot fordítanak, nemcsak a készenléti tartalék, hanem a kiegészítő tartalék számára is gondoskodnak a szükségletekről ebben a költségvetési tagozatban.

Az aktív erők költségvetési működési és fenntartási programjában a négy fegyvernem a 4. táblázatban feltüntetett programelemekkel szerepel, tehát pl. meg lehet állapítani, hogy a légierő idevonatkozó költségei milyen súllyal jelentkeznek a tengeri és légiszállításban. A külföldi „szemlélők” számára igen érdekes áttekinteni ezt a költségvetési csoportot, mert ebből kitűnik, hogy az USA katonai gépezetének egész világra kiterjedő hálózatát milyen aprólékos gondossággal tartják állandó készenléti állapotban és gondoskodnak a fegyverzet „színvonalának” megőrzéséről. A programból kitűnik, hogy 0,6 milliárdot fordítanak a nagyobb fegyverzet modernizálására, továbbá az 1974. évben 140 milliót költenek majd a 31 000 katoná helyébe lépő polgári szakszemélyzetre (technikusok, mérnökök stb.). Ezzel biztosítani kívánják a színvonalasabb „műszaki” kiszolgálást. A következőkben nem részletezzük a négy fegyvernem kiadásait programelemek szerint, csupán megjegyezzük, hogy valamennyinél szere-

pel a 4. táblázatban jelzett csoportosítás, kivéve a tengerészgyalogságot, ahol az 1. számú hiányzik.

A stratégiai erők keretében működtetnek és kezelnek több mint 450 B-52-es, valamint FB111-es bombázót, továbbá a légierők keretében 1054 interkontinentális ballisztikus rakétát; a haditengerészethez tartozik a tengeralattjáró flotta 656 Poseidon, illetőleg Polaris rakétájának „gondozása”. Az 1974. évi költségvetés előirányozza a Minuteman III. rakéták számának növelését, továbbá több Polaris rakétának Poseidonokkal való felváltását. Az általános hadicélok keretébe (lásd 4. táblázat 2. pont) tartoznak a különböző parancsnokságok operatív kiadásai Európában, a tengerentúl és a NATO keretében is. Külön kiemeli a költségvetés, hogy 1974. év folyamán az F-4 Phantom típusú gépeket valamennyi taktikai célra alkalmassá kell fejleszteni, az F-14-eseket be kell vezetni a haditengerészetnél, több F-4-es pótlására, a légvédelem hatásfokának növelésére a légi erőknél az A-7-es gépeket a régi támadógépek helyébe kell sorozni. A tengerészgyalogság is igényel újabb gépeket, így pl. az 1974. évben az F-4-esek helyett az alkalmasabb F-4-J rendszerű gépeket. Feltűnő tempóban törekszenek a tengeri erők modernizálására.⁵ 1974. év folyamán a flotta több nukleáris meghajtású hajót igényel. Ezek közé tartozik a Nimitz repülőgé anyahajó, továbbá 5 tengeralattjáró, ugyanekkor több a II. világháború idejéből származó hajót kicseleztezenk, egyes csatahajókat pedig több célra alkalmas hajókká alakítanak át. Külön alapot létesítenek a felderítés, biztonság és távközelsi tevékenység kiszélesítésére (a költségvetés részletesen felsorolja az érdekelt intézményeket, így pl. a Nemzetbiztonsági Hivatalt, a Nemzeti Térképészeti Intézetet, a Hírszerző Hivatalt stb.).

A 7-es számú programkategória az egész világra kiterjedő raktározási, bázis és ellátási központok kiadásait, továbbá javítóüzemek, kereskedelmi egységek fenntartását biztosítja. Fel kell figyelni arra, hogy igen fejlett a katonai anyag szállításának megszervezése — erre különösen sokat költenek az USA-ban. A katonai ellátási szolgálat finanszírozza egyben az állami tulajdonban álló ipari üzemek felszerelését is, amelyek a fenti feladatokkal foglalkoznak. Az egészségügyi, kiképzési költségek, a kiképzési intézmények és központok, valamint gyakorlóterek fenntartásának költségeit a 8. sz. programalkategória tünteti fel az említett négy fejezernemnél. Újre jelezzük, hogy a programelemek végösszegét kiadási csoportok szerint felosztják, amelyből a közzgazdászok és katonák további következtetéseket vonhatnak le a fenntartási színvonalról és a különböző feladatok közötti arányok alakulásáról.

A négy fejezernem mellett a „nemzetvédelmi hivatalok” külön alkategóriaként szerepelnek. Ide tartozik a Minisztérium, a Vezérkar, a Tájékoztatósi Hivatal, az Ellenőrzési Hivatal, az Elhárítószolgálat, a Nuk-

⁵ Az USA flotta keretében 15 repülőgépanyahajó szolgál, amelyek közül több már irányított rakétákkal van felszerelve. (Kennedy, America, Constellation, Kitty Hawk stb. Ellátó repülőgépanyahajók száma 12, helikopterhordozó: 7, csatahajó: 4, cirkáló: 32, fregatt: 33, torpedóromboló: 289 stb.) A hadihajók egy része még 1942—49 közötti építésű, így ezek átalakítása indokolt. Több csatahajót újra átalakítva állítottak szolgálatba. Az USA Parti Őrsége kb. 360 hajóval működik, ezek is a haditengerészethez tartoznak kb. 35 000 fővel.

leáris Hivatal és az Ellátószolgálat költségvetése — ezen belül 3, 7, 8 és 9 programelemekben szerepelnek a költségek, de itt még az intézmények közötti felosztást is feltüntetik. Így például kiderül, hogy a vezérkar szükségletei 8,3 millió dollárba kerülnek az 1974-es évben. 57,8 milliót fizetnek ki a szerződéses munkák finanszírozására — ezek részletes felsorolását már csak a Pentagon irásztalaiban lehet megtalálni.

Említettük, hogy a tartalékkeret (hadsereg, tengerészet, tengerészgyalogság és légierők, továbbá a Nemzeti Gárda hadsereg és légierő részlege) elkülönítetten szerepelnek a költségvetésben. A működés és fenntartás programjában emellett szerepelnek olyan intézmények is, amelyek közvetett katonai célúak, így pl. a hadbírótság költségei, továbbá a berlini Magistratus USA-ra jutó katonai költségei (77 millió). Nem érdektelen viszont felfigyelni a 4,6 milliós „rendkívüli” cím alatt (további elembontás nélkül) jelzett programalkategóriára, amely rendkívüli és szükségállapottól eredő, valamiért a nemzetbiztonság szempontjából szükséges költségvetések finanszírozására hatalmazza fel a hadügyminisztert. Ennek nem lehet további részletezését kideríteni, s így ez egyike azon tételeknek, amelyet a kongresszus is kénytelen fejbőlintással megszavazni.

C) Beszerzések

Az előző programkategória az állandó helyzet fenntartásának kiadásaira hivatott, az itt tárgyalandó programkategória pedig az új beszerzések — elsősorban fegyverzet — költségeit foglalja magába (repülőgépek, rakéták, hajók, gépjárművek, lőszer stb.) Nem kerülheti el a figyelmet az a mondat, amely utal a szövetséges hadseregek támogatásának igényére. A fegyverzet teljes leltára a konvencionális és támadó hadműveletek céljára alakul: a direkt program a fegyverek főcsoportjai tekintetében a következő adatokat tartalmazza:

	tervezett összeg (milliárd dollár)	
	1973	1974
repülőgépek	5,74	6,05
rakéták	3,10	2,88
hajók	2,97	3,90

A szövetségi kormány alapjaiból finanszírozzák az alábbi programalkategóriákat (ez a legjobban bontott rész, ami azt mutatja, hogy aprólkosan tervezték meg a kiadásokat).

Hadsereg repülőgép beszerzései (ide tartozik taktikai és szolgálati repülőgépek és helikopterek, valamint kapcsolatos elektronikus szerkezetek beszerzése, raktári készletek biztosítása, alkatrészek stb.). Négy programelem tartalmazza a közel félmilliárdos költségeket (repülőgépek; repülőgépek modernizálása; tartalék- és pótalkatrészek; kiegészítő felszerelések és szerelvények).

Hadsereg rakétabeszerezései (5 elemre felbontva, amelyek közül az antiballisztikus rakéta rendszerre 201, egyéb rakétákra 364 milliót költenek.) Elsősorban a föld-levegő rakéták érdekesek ebben a programban; 1974-ben folytatják a Safeguard rendszer továbbfejlesztését, továbbá az Improved Hawk középhatósugarú légvédelmi rendszer, valamint a Dragon és a TOW tankelhárító rakétarendszer, valamint a Lance és a Pershing föld-föld rakétarendszerek bővítését.

Hadsereg fegyver és szállítóeszköz beszerzéseit két programelemmel (szállítógépjárművek és vontatásos hadijárművek) finanszírozzák a 377 milliós keretből; elsősorban tankok és felderítőjárművek, valamint M60A1 középtankok, M 578 könnyűfelderítők, M 60 és M 219 M 73 gépfegyverek, az M 551 Sheridan tankhoz lézerberendezés beszerzését stb.

A *hadsereg lőszerbeszerzése* nemcsak a saját, hanem a NATO igényeket is kielégítő kereteket tartalmaz és kontingenst biztosít már az 1976—78. évi bázisszükségletekre (!). Tehát nemcsak a szűkebb értelemben vett lőszer és anyag, hanem a támaszponti ellátás, illetve ennek biztosítása is idetartozó feladatok, pl. csövezetékek létesítése üzemanyag szállítására stb.

A *hadsereg egyéb beszerzése*i című programalkategória 744 millióval elsősorban vontatók, szállítóeszközök és minden más célú gépjármű beszerzésére szolgál, ideértve a szükséges alkatrészeket is.

A *haditengerészet repülőgép beszerzése*i című programalkategória 7 programelemben tartalmazza az 1974. évi igényeket, amelyek végösszege 2,3 milliárd.

A *haditengerészet fegyverbészerezéseinek programjában* (önálló kategória) ballisztikus rakéták; egyéb rakéták; torpedók; más fegyverek című programelemek szerint kell 811 milliós keretet elkölteni. Csupán a rakétaszükséglet közel 550 millió. A ballisztikus rakétákat állami vállalatok állítják elő, amelyek részbeni költségeit is innen fedezik. Az egyéb rakéták programkeretében szerepelnek a műbolygók, amelyek feladata támogatni a flotta távközlési programját is.

A *haditengerészeti hajóépítés és felújítás* című programalkategóriában már kezdetét veszi egy hosszútávú program (az 1974. évben 3,4 milliárd költséggel) a haditengerészet modernizálására. Külön alapot létesítettek 5 ballisztikus rakétákkal ellátott tengeralattjáró Poseidon rakétákkal való ellátására és az első Trident osztályú ballisztikus rakétákkal ellátott tengeralattjáró készítésére. Ez lesz a leghatalmasabb tengeralattjárókat kilövő úszótámaszpont, amelyet kiegészít még az egyéb hadihajók c. programelem keretében szereplő harmadik Nimitz osztályú nukleáris repülőgépanyahajó, további öt nagyobbsebességű nukleáris tengeralattjáró és 7 új DD-963 osztályú romboló. 1973-ra már összesen 110 nukleáris tengeralattjárónak kell üzemelnie, ezekből 41 ballisztikus rakétákkal ellátott, emellett még kb. 60 tengeralattjáróval lehet kalkulálni. Már előre jelzi a költségvetés, hogy 1975-ben az aknásítási hadműveletek céljára további hajók építése szükséges. (Ennek a programalkategóriának részei: ballisztikus rakétájú hadihajók; egyéb hadihajók; partraszállító járművek; aknarakó és őrhajók; kisegítő hajók.) További alkategóriák: *hadi-*

tengerészet egyéb beszerzései: 1,6 milliárd, továbbá a tengerészgyalogság beszerzései (174 millió).

A költségvetés egyik legtekintélyesebb tételét a „légierők repülőgép beszerzései” című programalkategória tartalmazza: 3,2 milliárdos keretben közel a felét harcigépekre költik. A beszerzés tempójának indoka a veszteségek pótlása (az US News & World Report 1973. február 5-i számában közöltek szerint a teljes vietnami veszteség: harci gép 1646, helikopter 2280, más okból megsemmisült 4686, összesen: 8612), továbbá szó szerint tartalmazza a költségvetési előirányzat azt is, hogy alapokat kell létesíteni a Dél-vietnami légierő F 5-ös gépekkel való növekvő ellátására.

Ez a programalkategória 7 elemre tagozódik, amelyből kiemelkedő tételek még a 4. számúban találhatók, így pl. UH-1 H és CH-47 helikopterek beszerzésére, amelyek a Dél-Vietnam-i hadseregnek átadott helikoptereket szolgálgják pótolni.

A *légierő rakétabeszerzés* című programalkategória (1,5 milliárd) 5 elemre osztja fel a költségeket, ezek között 642 millióval szerepelnek a ballisztikus rakéták (elsősorban a Minuteman interkontinentális rendszer kiegészítésére és ennek modernizálására); az egyéb rakéták című programelem alatt a Shrike és a rövidtávú támadórakéták (SRAM), valamint a Sparrow levegő-levegő és a Maverick levegő-föld rakéták beszerzése eléri a 300 millió dollárt. A légierő költségvetéséhez tartozó további programalkategóriák: *egyéb beszerzések* (2 md), valamint önálló programalkategóriaként szerepel még a *nemzetvédelmi intézmények beszerzése* 77 millióval. Ezek elsősorban az intézményi működtetés tőkeberuházási kiadásai.

D) Kutatás és fejlesztés

A fegyvernekem és a nemzetvédelmi intézmények számára új és fejlesztett fegyverrendszerek kikísérletezése, kifejlesztése, s ezek kipróbálása tartozik ennek a programrésznek a keretébe. Az 1974. évi költségvetés 536 millióval haladja meg az 1973. évit: 8,5 milliárdot. Valójában itt fedezhetők fel az amerikai katonapolitika távolabbi céljai és ambíciói. A költségvetés a kongresszus számára egy összesítést is tartalmaz, amely szerint katonai tudományos kutatásokra kb. 509 milliót, légügyi kutatásokra 1,7 milliárdot, rakétafejlesztésre 2,2 milliárdot, katonai űrkutatásra 600 milliót stb. kívánnak felhasználni. A katonai tudományos kutatásban szerepelnek a matematikai, orvoscémiai, környezetvédelmi és szociológiai kutatások is, amelyeket szükségesnek tartanak egy fejlett katonai gépezet számára.

Ebben a programban 4 programalkategória van: a hadsereg kutatási, fejlesztési és kísérletezési céljai, továbbá a haditengerészeté és a légierőé, valamint ugyanilyen célra különítenek el még összegeket a Nemzetvédelmi Hivatalok számára is.

Minden programalkategóriának 8 programeleme van: katonai tudományok; légierő; rakéták; űrkutatás; gépjárművek; egyéb felszerelés; illetőleg az egész programra kiterjedő igazgatási és támogató tevékenység.

Az új tervek között szerepel az, hogy az 1974. évben megnövelik a légierő részére az A-x, továbbá az E-F-111 A repülőgépek fejlesztési programját, óriási szállítóhelikoptereket terveznek a hadsereg és a tengerészet

számára (a haditengerészetnek a CH53E helikoptert, a hadseregnek pedig UTTAS szállítóhelikoptert, továbbá még egy támadó helikoptertípust). Figyelmet érdemelnek még: a B-1 továbbfejlesztett stratégiai bombázó kiterjesztett programja, a légierő F-15 és F-5E hosszútávú gépei, valamint a haditengerészet F-14A és F-14B elfogógépei, nemkülönben az S-3A tengeralattjáró elleni harcra alkalmas repülőgép. Floridában, Pennsylvániában, Virginiában, Ohio államban és Californiában vannak ilyen kutató és fejlesztőközpontok, amelyek szerződéses hálózattal is dolgoznak ezeken a feladatokon. A rakétafejlesztési program keretében a Trident tengeralattjáró ballisztikus rakétarendszere mutat nagyobb növekedést, de itt finanszírozzák a Safeguard és a Minuteman további fejlesztési költségeit is. A jelzett és minden programalkategóriában szereplő programelemek egyike: „a katonai űrkutatási felszerelés és hasonló eszközök”: idetartozik a ballisztikus rakéták támadását riasztó rendszer és egy új taktikai távközlési műbolygó kifejlesztése. Ez az alap közvetlenül kapcsolódik a NASA űrkutatási programjához, de ebből elsősorban katonai célú használatra végzett kutatások költségeit finanszírozzák. A hadsereg részére adott felhatalmazás kerete 2,1 milliárd, a haditengerészeté 2,7 md, a légierőé 3,2 md, a kapcsolódó nemzetvédelmi hivataloké pedig 574 millió lesz az 1974-es évben.

E) Katonai építmények

Gyakorlatilag ez alatt a cím alatt szerepeltetik az ingatlanberuházásokat, nemcsak az USA hadserege, hanem a NATO infrastruktúra számára is. A katonai építési program megosztása a következő:

	milliárd dollár	
	1973	1974
	tervezett összeg	
fegyvernemek	1,39	1,71
tartalékerők	0,12	0,12
egyéb tevékenység	0,04	0,04

A beruházási program megkülönböztet: nagy és kisebb beruházásokat. Az előbbieket csoportjába tartoznak azok az építmények, illetőleg ingatlanberuházások, amelyek egyedi értéke meghaladja az 50 000 dollárt. Finanszírozási célok: tervezési költségek, úthálózat fejlesztési költségei, vízvédelem, valamint a NATO egeysített védelmi céljához szükséges kapcsolódó beruházási programok kiadásai.

A programalkategóriákat a hadsereg, a haditengerészet, légierő, valamint a nemzetvédelmi intézmények, a Nemzeti Gárda (hadsereg és légierő), továbbá a tartalékerők (hadsereg, tengerészet és légierő) számára alakították ki. A NATO számára elkülönítet keret csupán a hadsereg alkategóriában szerepel, az 1974. évben 60 millió dollárral.

F) Lakásépítési és más programok

A hadügyminisztérium pénzügyi programjában külön programkategoría alakult ki erre a célra. A költségvetési felhatalmazás összege 1974. évre 1,2 milliárd dollár, amely lakóházak építésére és berendezésére, továbbá magánereiből épített házak költségeihez való hozzájárulásra szolgál. Nemcsak amerikai, hanem külföldi területeken is felhasználják ezeket a hitelkereteket.

G) Polgári védelem

Szövetségi alapból finanszírozzák a riasztórendszert, és a sugárzás elleni védelemhez szükséges eszközök beszerzését. A dolog természete szerint ezeket az összegeket a szövetségi tagállamok rendelkezésére bocsátják államsegélyként, amelyek azt egy 1950. évi törvény alapján használhatják fel. Ilyen célok pl. légvédelmi óvóhelyek és más védelmi létesítmények stb.

H) Speciális valutaprogram

Az USA világméretű katonai programjának lebonyolításához kellő mennyiségű valutára, illetőleg valutatartalékra is szükség van. Elsősorban a pénzügyminisztériummal történt együttműködés révén szerzi meg a hadügyminisztérium a valutamennyiséget, amelyet speciális hálózatával és speciális banki előírások alapján használnak fel. Az 1974. évben a költségvetési felhatalmazás összege 2,6 milliárd dollár. Természetesen ezt a keretet érinti majd a külföldi valuták fel- és leértékelésnek folyamata, amelyre a kongresszus vagy a dollárkeret felemelésével reagálhat, vagy pedig tudomásul veszi, hogy a dollár értékváltozása előre nem látható arányokban engedi átváltani külföldi valutára az amerikai dollárt.

I) Speciális alapok

Érdekes és sajátos vonása az amerikai katonai pénzügyi rendszernek az, hogy számos alapot működtet. „Hagyományos” költségvetési terminológiával ezeket kiegyenlítő alapoknak lehetne nevezni, de gyakorlatilag kereskedelmi és szolgáltatási funkciót betöltő intézmények pénzügyi szervezeti formái. A hadügyminisztérium „árualap alapja” például értékesíti a már nem szükséges, elavult vagy más okból nem használható katonai anyagokat hazai és külföldi vásárlók felé. Így az alap állandó bevételt szerez (valutából is). Rendkívüli szükség esetén az alap anyagkészlete tartalékkul szolgál. Ilyen alappal rendelkezik a hadsereg, a haditengerészet, a tengerészgyalogság és a légierő is.

Az „ipari alapok” rendszere (valamennyi fegyvernemnél) nemcsak a hadsereg, hanem a katonai személyekhez tartozó családtagok és más igénybevevők számára is működtet intézményeket, így pl. mosodákat, nyomdákat stb. Bizonyos államközi szerződések alapján az USA arra kötelezi a külföldi államokat, hogy egyes szállításiikat (áruvásárlással kapcsolatban) az USA haditengerészeti egységein keresztül bonyolítanak le. Ez a szellemes és külföldiek felé kényszerintézkedés profitot hoz a had-

seregnek, segít a hajótér kihasználásában békeidőben és hozzájárul az amerikai fizetési mérleg javításához, amelyről pedig köztudomású, hogy már hosszú idő óta deficitese.⁶

V. A hadügyminisztérium civil költségvetési programja

Ez a költségvetési program szinte teljesen a mérnökkar irányítása és ellenőrzése alatt áll. Alkategóriák: *általános kutatások* (főleg hajózási, folyami, partvédelmi, vízhasznosítási célból, de ide tartozik a vad- és halvédelem is), kb. 52 milliós kerettel; továbbá a vízépitési program (csatornák, kikötők — létesítményhelyek szerinti részletes felsorolással és költségbonntással); *igazgatás és fenntartás; folyamellenőrzés* stb. Az összesen 8 programalkategória kb. 30 ezer embert foglalkoztat. *További alkategóriák:* katonai temetők, katonai elhelyező intézetek (otthonok stb.).

A világpolitika mai fejleményei miatt nem érdektelen megemlíteni, hogy a *Panama csatornaövezet* fenntartása is ebben a programban kapott helyet költségeivel; az általános igazgatási és működési kiadások kb. 60 millió dollárba kerülnek az 1974-es évben. A Csatornatársasággal való kb. 200 milliós pénzügyi együttműködést ugyancsak elárulják a költségvetés oldalai.

VI. Az Atomenergia Bizottság költségvetése

Az 1954. évi atomenergia törvény új alapokra helyezte az USA-ban az atomkutatást és az ezzel kapcsolatos ipari és közigazgatási tevékenységet. Az atomenergia békés felhasználása mellett a jelenlegi költségvetésből is döbbenetesen bizonyítható az, hogy az emberi szellem eme nemes törekvése katonai komplex költségvetés része lett. Az Atomenergia Bizottság költségvetése direkt programjával 1974-re 2,5 milliárdot irányoz elő, többet mint az előző évben és úgy néz ki, hogy ezek a költségek a távoli jövőben még emelkedni fognak. Saját *programstruktúrájában két programalkategóriája van:* az operatív kiadások, valamint a felszerelési-beruházási programalkategória. Az előzőben 13 programelem szerepel, amelyek közül sorrendben a nukleáris anyagok 540 millió, a fegyverek 883 millió, a polgári reaktorfejlesztés 320 millió, a fizikai kutatás 250 millió stb. költségűek. Az űrkutatás nukleáris vonatkozásai viszonylag csekély összeggel, 28 millióval szerepelnek az 1974-es évben.

A komplex katonai költségvetésbe való beillesztést indokolja a költségvetés kongresszus elé terjesztett kísérőjelentése is: e szerint az Atomenergia Bizottság az atomenergia békés és nemzetvédelmi felhasználás céljából folytat termelő, kutató és fejlesztő munkát és ezzel kapcsolatos tevékenységet. Tüzetesen megvizsgálva az első számú programelemet kiderül, hogy a nukleáris anyagok termelésére szánt 540 millió nagyobbik

⁶ Az ipari alapok készletétől függetlenül is van hadászati tartalék, ezek elsősorban nyersanyagok, amelyek értéke kb 6 milliárd dollár (az állami raktárakban levő 40 féle nyersanyag értéke). Az USA kormánya 1973 január 12-én úgy döntött, hogy a hadászati tartalékból fémanyagot bocsájt áruba külföldi államok számára. Ennek háterében az inflációs nyomás csökkentése, illetőleg a fémárak emelkedése áll. Eddig korábban 450 000 tonna hadászati tartalékot tartottak szükségesnek (Világgazdaság, 1973. március 16-i 53. szám).

része nukleáris fegyverek és nukleáris reaktorok céljára szolgál. A fő termelőhelyek, amelyeket a költségvetésni javaslat is kiemel: Richland, Savannah River, Paducah, Portsmouth. Ezekben U235-t állítanak elő, amely termelését 1974-re még növelik. Plutonium és más reaktortermékek ugyancsak növekvő programmal szerepelnek kifejezetten a fegyverek számára 1974-ben. Így dúsított urániumra 318 milliót, plutóniumra 171 milliót, más anyagokra 34 milliót költenek, ami a teljes termelési értéket: 523 milliót eredményezi, amelyhez még biztonsági intézkedések költségei és más kezelési költségek járulnak. Így alakul ki az 540 millió operatív kiadási keret.

A fegyverek című programelem tulajdonképpen az atomfegyverkezési program központi pénzügyi része. Cél: a megfelelő készlet biztosítása és készletléti állapotban való tartása. Ebből finanszírozzák a földalatti kísérletek költségeit, továbbá a másutt folytatott ilyen kísérletek ellenőrzési módszereinek kutatását. A 883 millió költségvetés az alábbi tételekből komponálódik: termelésre 425 millió, kutatás és fejlesztés 277 millió, kísérletekre 176 millió, összesen tehát 878 millió, amelyhez még több mint 4 millió biztonsági intézkedéseket fedező költségtétel csatlakozik. Gyakorlatilag tehát az Atomenergia Bizottság említett két költségvetési program alkategóriájában kell keresni a békét fenyegető veszélyt megtestesítő nyílt vagy rejtett költségvetési tételeket. Tudományos, gyakorlati és katonai szempontból is figyelmet érdemel még a 6. számú programelem, amely a nukleáris űrkutatással kapcsolatos. 1974-ben kevesebb (26 millió), de az előző évben (1973. június 30-ai záródó évben) 38 millió összeget meghaladó keretet irányoztak elő nukleáris rakétaszervezetekre, amelyek természetesen bármilyen célra igénybevehetők. A téma egészének vonatkozásában nehéz szétválasztani a békés és háborús alkalmazási lehetőségeket, tekintettel arra, hogy az energiát termelő atomreaktorok mellékterméke olyan hulladékokat tartalmaz, amely közvetve az atom- és hidrogénbombák alapanyaga is lehet (ezért van értelme és szüksége a nemzetközi ellenőrzésnek ezen a területen).

A költségvetés másik programalkategóriája „a telepítés és tökéjavak” című, amelyben 12 programelem szerepel. Ezek elsősorban a területfelhasználással, ingatlanlétesítményekkel függnek össze; itt létesítendő termelő és kísérleti tevékenység terepei ezek, amelyeknek helyeit (városait) a kongresszus elé terjesztett belső költségvetési ún. Függelékötet részletesen felsorolja. A nukleáris anyagok c. rész 205, a fegyverek 191, a hajózási atomerőfelhasználás fejlesztése 64 millióval jelentkezik a 675 millió körében. Utalás történik a költségvetésben a lézerrel foglalkozó laboratóriumok költségeire, s hogy ennek keretei magasak az azt jelzi: a jövőbeni fegyverek egyik fontos alkatrészét fejlesztik ki a lézerprogram kapcsán.

VII. Az űrkutatás katonai vonatkozásai — a költségvetés tükrében

Az űrkutatás eredményeiről ismert NASA 1958-ban jött létre. A létrehozó törvény békés célú űrkutatás programjára utal, azonban az 1974. évi költségvetésből szó szerint is kiderül egyik kapcsolódó célja: a kutatás és fejlesztésnek mindkét, tehát a *civil* és a *katonai igényeknek megfelelően*.

lően kell alakulnia, ezt különben a költségvetés materiális eszközeivel is biztosítja. A nagyvonalú és „ég felé törő” tervek számdzsungelében lehet felfedezni a szovjet és amerikai tervezett közös űrvállalkozás pénzügyi feltételeinek nyomait, amelyre ugyan 1975-ben kerül sor, de annak technikai stb. előkészítése már megkezdődött és komoly összegeket emészt fel.

A NASA költségvetése három részből áll. Az első alkategória a kutatás és fejlesztés című (ezen belül 6 programelem: űrrepüléskísérletek személyzettel; tudományos kutatás az űrben; űrtechnológia alkalmazása; űr- és nukleáris kutatás és technológia; űrrepülési vonatkozású kutatás és technológia; előzőeket támogató tevékenység). A költségvetési indokolás fogalmazásából úgy tűnik, hogy a 3. számú elem költségeiből több célra alkalmas műbolygókat céloznak előállítani, így pl. idetartozik a Nimbusz-program, továbbá a Lageos lézerreflektoros műbolygó-program. Nyoma van a költségvetésben azoknak a terveknek is, amelyek szerint amerikai és nyugatnémet közös kísérletet hajtanak majd végre 1974-ben és 1976-ban a Helios űrrakétával, továbbá hogy 1975-ben a Viking rakéta a Marsra kíván landolni.

Ha visszatérünk a realitás talajára és megvizsgáljuk a költségvetés második programalkategóriáját, tehát a berendezések létesítése című részt, kiderül, hogy itt a fejlesztés már nem olyan nagyütemű, 110 millió az 1974. évben, ami többek között azzal is indokolható, hogy a kilövőterepék már kellő számban elkészültek, s csupán a politikán múlik, hogy mikor helyezik ezeket elsősztályú akcióképes állapotba. A NASA költségvetésének „záró” programalkategóriája: a kutatás és igazgatás című. Az USA területén elszórt űrkutatási központok és kilövőhelyek egyben tudományos-igazgatási laboratóriumok is. A költségvetés a 10 legfontosabb központ között osztja fel a 707 milliós keretet. A NASA költségvetése a nem katonai célú űrkutatási résszel kapcsolatban van más államok költségvetéseivel, mint ezt az 1958. évi törvény lehetővé is teszi. Ez részben bevételt jelent az USA-nak, részben pedig szerződéses szálak szövevényes rendszerén magához kapcsolja a külföldi államok hasonló célú intézményeit, amelyekben kitermelt szellemi eredményeket szinte ellenőrizhetetlenül használhatja fel világpolitikai és ezen belül katonapolitikai céljaira.

(Forrásanyagok: The Budget of the United States Government, Fiscal Year 1973. és 1974., továbbá az 1973/74. évi Appendix kötetek (Washington D. C.). Az USA hadsereg részletes adatait lásd még: The Statesman's Year-book, 1972—73. London, 1973.)